

PRIMERJAVA RELIGIJSKIH PRAKS PRIPADNIKOV GIBANJA HARE KRIŠNA IN KATOLIKOV

Povzetek. Članek analizira razlike v intenziteti religijskih praks slovenskih pripadnikov gibanja Hare Krišna in katolikov, v naslednjem koraku pa preverja vpliv teh razlik na vsakdanje življenje vernikov ter na njihov odnos do družbe. V analizi uporablja podatke prve sistematične družboslovne raziskave kakega novega religijskega gibanja pri nas, ki jih primerja s podatki mednarodnih javnomnenjskih raziskav Aufbruch 1997 (SJM 97/2) in ISSP 1998 (SJM 98/1). Ugotovitev potrjuje domnevo o izrazito intenzivnejših religijskih dejavnostih pripadnikov gibanja Hare Krišna, ki so v svojem vsakdanjem življenju glede aplikacije religijskih načel tudi precej ortodoksni, kar pa v nasprotju s splošnim prepričanjem ne rezultira tudi v izraziti zaprtosti Skupnosti za zavest Krišne in njeni ločenosti od okolice in družbe na sploh ter nadpovprečni konservativnosti njenih pripadnikov.

Ključni pojmi: religioznost, Hare Krišna, nova religijska gibanja, sekte, katolicizem

674

Primerjava religijskih praks pripadnikov gibanja Hare Krišna in katolikov

Iz teorije, ki je postopoma nastala na temelju večdesetletnih raziskav s področja sociologije novih religijskih gibanj, vemo, da se manjše, alternativne religijske skupine od velikih, etabliranih religijskih institucij ločijo predvsem po organizacijski strukturi in odnosih z okolico. Raziskave o novih religijskih gibanjih se praviloma osredotočajo na družbene vzroke, okoliščine njihovega nastanka, posledice in družbene reakcije na njihov pojav in delovanje, pogosto tudi podrobno preučijo, kdo so njihovi pripadniki in zakaj se pridružijo tovrstnim religijskim skupinam. Pri primerjavi majhnih, alternativnih religijskih skupin z velikimi, etabliranimi religijskimi institucijami pa se družboslovci redkeje osredotočamo na razlike v sami religijski praksi.

Sam se v pričujočem članku lotevam ravno tega: zanimajo me razlike v intenziteti religijske prakse pripadnikov gibanja Hare Krišna in katolikov, v naslednjem koraku pa morebitne posledice teh razlik na vsakdanje življenje enih in drugih vernikov ter na njihov odnos do družbe. Domnevam namreč, da so pripadniki gibanja Hare Krišna v Sloveniji neprimerno bolj aktivni v svojih neposrednih religijskih aktivnostih, zanima pa me, če so posledično tudi (kot pogosto slišimo v javnosti) bolj konservativni in zaprti v svojo skupnost, nekako ločeni od širše družbe. Za primerjavo s katoliško religioznostjo sem izbral novo religijsko gibanje, ki je v Slo-

* Dr. Aleš Črnič je docent na Oddelku za kulturologijo Fakultete za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

veniji prisotno že dve desetletji, hkrati pa je tudi dovolj veliko in opazno ter javno prepoznavno, da je o njem moč zaslediti vrsto stereotipov, ki jih javnost v sodobnih zahodnih družbah že desetletja pripisuje sektam: predvsem avtoritarnost, fanatizem, zaprtost in ločenost od družb, v katerih delujejo. S poglobljeno, celovito družboslovno raziskavo, prvič pri nas usmerjeno na kako izmed manjših, alternativnih verskih skupnostih, sem poskusil preveriti nekatere izmed teh stereotipov.

Po kratki predstavitvi nastanka, razvoja in temeljnih doktrinarnih postavk gibanja Hare Krišna bom v članku orisal metodološki okvir raziskave, na podlagi rezultatov katere bom primerjal intenziteto religijskih praks pripadnikov gibanja Hare Krišna in katolikov. V prvem koraku analize bom preverjal religijsko preteklost pripadnikov gibanja Hare Krišna, v osrednjem delu bom primerjal čas, ki ga eni in drugi verniki namenijo neposrednim religijskim dejavnostim in poskušal osvetliti razlike v dveh primerjanih tipih religioznosti, v zaključnem koraku pa bom analiziral vpliv izjemno intenzivnega tipa religioznosti na socialno in doktrinarno odprtost/zaprtost Skupnosti za zavest Krišne ter ortodoksnost in konservativnost njenih pripadnikov.

Geneza in doktrina gibanja Hare Krišna

Mednarodna skupnost za zavest Krišne (uradno mednarodno ime: ISKCON – International Society for Krishna Consciousness), popularno znana pod imenom gibanje Hare Krišna,¹ je po štirih desetletjih delovanja na Zahodu eno bolj opaznih, deloma tudi bolj kontroverznih, vsekakor pa po številnih značilnostih eno bolj specifičnih novih religijskih gibanj. Tudi med množico gibanj indijskega izvora gre za eno redkih skupin, ki dosledno vztraja pri spoštovanju starodavne indijske tradicije, ne le ko gre za doktrino in obredje, temveč pogosto tudi pri čisto vsakdanjih stvareh, kot so prehrana, oblačenje ipd. Zato se življenjski stil pripadnikov gibanja opazno razlikuje od prevladujoče kulture okolice, kar ima za posledico različne, nemalokrat precej kontroverzne reakcije do pripadnikov gibanja in njihovega delovanja.

Gibanje Hare Krišna neposredno izhaja iz *vajšnavizma*, ki je eden treh glavnih religijskih tokov klasične Indije, središče katerega predstavlja čaščenje boga *Višnuja*. Pripadniki gibanja Hare Krišna ga častijo v obliki Krišne, kot onniprezentnega in onnipotentnega vrhovnega Boga, ki pa je hkrati tudi oseba. Temeljne svete spise gibanja predstavljata *Bhagavad-gita* (*Gospodova pesem*)² in *Bhagavatapurana*, ena obsežnejših *Puran*³ znana tudi pod imenom *Šrimad Bhagavatam*. Po

¹ *Enačenje Mednarodne skupnosti za zavest Krišne (ISKCON) z gibanjem Hare Krišna nasploh ni popolnoma pravilno; če smo zelo natančni, je ISKCON le veja gibanja Hare Krišna, ki pa je na Zahodu daleč najmnostičnejša in jo zato za potrebe pričujočega članka lahko brez večje škode poenostavljeno enačimo z gibanjem nasploh.*

² *V slovenščini imamo kar dva prevoda: Bhagavadgita: Gospodova pesem (glej Pacheiner-Klander, 1990) in prevod z obsežnimi komentarji Skupnosti za zavest Krišne (glej Prabhupada, 1998).*

³ *Podobno kot velika epa Mahabharata (katere del je tudi Bhagavadgita) so tudi Purane (purana dobesedno pomeni 'starodavna tradicija') nastale v okviru barske oralne tradicije, najzgodnejše med njimi naj bi svojo dokončno obliko dobile nekje v 5. st. n. št., kasnejši teksti pa so vnašali v korpus zmeraj nove vsebine.*

izročilu naj bi vsevišnja božanska osebnost Krišna pred 5.000 leti izgovoril *Bhagavad-gīto* in v njej vzpostavil pomen religije, ki je nemotivirano ljubeče služenje Vsevišnjemu – takšna popolna predaja Bogu se imenuje *bhakti*. Po mnenju prevladujoče večine znanstvenikov pa je končna verzija *Gīte*, kot se je ohranila do danes, nastala nekje med 2. in 4. stoletjem.⁴

Za nastanek gibanja je ključnega pomena srednjeveško preporodno duhovno gibanje, ki ga je vodil *Šri Krišna Čajtanja (Caitanya) Mahaprabhu* (1486–1533), za katerega pripadniki gibanja Hare Krišna verjamejo, da je (poslednja) inkarnacija Krišne. *Čajtanjeva* reformirana veja *vajšnavizma*, ki poudarja, da je edina pot do boga vdano in ljubeče čaščenje, osrednja pozornost pa je namenjena Krišni in njegovi spremljevalki *Radhi*, je znana pod imenom *gaurijski vajšnavizem* (nekateri jo imenujejo tudi *bengalski vajšnavizem*). *Gaurija (Gaurīya)* oz. *Gaudadeša* ali *Gauda* je namreč ime za področje, ki obsega zahodno Bengalijo in še del drugega indijskega ozemlja, na katerem je deloval *Šri Čajtanja Mahaprabhu*, sčasoma pa je ta geografska oznaka postala ime za vse *Čajtanjeve bhakte*.

Po Krišnovem odhodu z Zemlje naj bi se izvorni nauk prenašal po štirih nasledstvih duhovnih učiteljev (*sampradajah*). Gibanje Hare Krišna naj bi sodilo v prvo nasledstvo, zadnji v tem nasledstvu duhovnih učiteljev – vse od Krišne in preko *Čajtanje* – pa naj bi bil ustanovitelj gibanja *A. Č. Bhaktivedanta Svami Prabhupada*,⁵ ki nedvomno sodi med najuspešnejše promotorje hindujske religije in kulture po svetu. Leta 1965 je s pomočjo domačih in enega ameriškega sponzorja s tovorno ladjo iz Kalkute priplul v ZDA. Po napornem potovanju, med katerim je preživel dva infarkta, je prispel v New York in s sabo prinesel edino premoženje, ki ga je imel – dvesto kompletov svojih prevodov in komentarjev *Šrimad Bhagavatama* v angleščini. Brez izkušenj, povezanih z življenjem na Zahodu, in brez finančnih sredstev je v New Yorku leta 1966 ustanovil Mednarodno skupnost za zavest Krišne, ki se je bliskovito razširila najprej po ZDA, kmalu zatem pa tudi po Veliki Britaniji in kasneje po zahodni Evropi. *Svami Bhaktivedanta Prabhupada* je bil tako prvi, ki je uspešno prinesel *vajšnavizem* na Zahod in s tem pri sedemdesetih letih izpolnil nalogo, ki mu jo je štiri desetletja prej zaupal njegov *guru*. V naslednjih desetih letih je nekajkrat prepotoval zemeljsko oblo, ustanovil prek sto centrov zavesti Krišne v 49 deželah sveta, v občestvo iniciiral na tisoče učencev in približal *vajšnavsko* kulturo milijonom ljudi.⁶ Napisal je prek osemdeset knjig s prevodi in pojasnili vedskih spisov. Umrl je 17. novembra 1977 v svetem mestu Vrindavan v Indiji.

Sicer pa doktrinarni sistem gibanja Hare Krišna temelji na »hindujskem« verovanju v univerzalni zakon *karme* (sistem vzroka in posledice, ki na podlagi posamez-

⁴ Da verniki določene religije njen izvor in izvor temeljnih tekstov postavljajo v davno preteklost in s tem nasprotujejo prevladujočemu znanstvenemu datiranju, ni nič neobičajnega, saj na ta način zgolj izražajo in legitimizirajo svoje verovanje v 'večne resnice', hkrati pa s tem svojemu religijskemu verovanju podelijo še dodatno težo in mu povečajo legitimost.

⁵ Za podrobnejši opis *Prabhupadovega* življenja in dela glej njegovo biografijo (*Satsvarupa*, 1994).

⁶ Tako naj bi se izpolnila prerokba, zapisana kmalu po njegovem rojstvu v osebnem horoskopu, da bo pri sedemdesetih prečkal ocean, postal velik duhovni učitelj in ustanovil 108 templjev (glej *Klostermaier*, 2000: 155).

nikovih dejanj določa potek njegovega sedanjega in naslednjih življenj) in neskončen krog reinkarnacij. Posameznik, ki je 'pogojena duša', ujeta v spone materialnega sveta, izkuša zabrisano, nečisto zavest. V zavesti Krišne, ki je čista ljubezen do boga, pa izkusi prvotno božansko zavest. To je moč doseči z vestnim izpolnjevanjem osnovnega človekovega poslanstva, ki je služenje bogu. Tako je osrednji koncept v gibanju Hare Krišna koncept »zavesti« – temeljni cilj vseh religijskih dejavnosti je v vsakem trenutku se zavedati svojega odnosa z bogom (kar je *Prabhupada* poudaril tudi že v samem imenu Mednarodne skupnosti za zavest Krišne). Naujučinkovitejše sredstvo za vzpostavljanje takšne permanentne zavesti in čiste ljubezni do Krišne naj bi bilo ponavljanje *maha-mantra* ('velike *mantra*'), sestavljene iz svetih božjih imen:

*Hare Krišna, Hare Krišna,
Krišna Krišna, Hare Hare.
Hare Rama, Hare Rama,
Rama Rama, Hare Hare.*

Krišnovi *bhakte mantrajo* (ponavljajo *mantra*) na dva načina: lahko jo glasno pojejo v skupini ob spremljavi glasbil (ta način pogosto spremlja ekstatičen ples), ali pa jo tiho izgovarjajo pri sebi s pomočjo rožnega venca s 108 lesenimi kroglicami (*džapa-mala*). Pri obeh metodah ni strogih in togih pravil, zato lahko *mantra* kdorkoli. Krišnovi *bhakte* naj bi vsak dan najmanj 1.728-krat izgovorili *maha-mantra Hare Krišna*, kar predstavlja 16 krogov na *džapi* s 108 kroglicami (in v povprečju traja okoli dve uri). Pogosto pa na javnih mestih izvajajo *kirtan*, skupinsko petje ob spremljavi glasbenih instrumentov.

Osrednja doktrinarna ideja, ki bistveno določa vsakdanje življenje vseh pripadnikov gibanja Hare Krišna, pa je izražena v t. i. štirih regulativnih načelih oz. štirih načelih svobode.

1. usmiljenju (uživanje izključno vegetarijanske prehrane),
2. strogosti (odpoved uživanja vseh vrst drog, kot so mamila, alkohol, tobak, prava kava in pravi čaj),
3. čistosti (vzdržnost spolnih odnosov zunaj zakonske zveze, v okviru zakona pa izključno z namenom rojevanja otrok),
4. resnicoljubnosti (odpovedovanje igran na srečo in vsem oblikam finančnih špekulacij).

Ta načela naj bi jih v vsakdanjem življenju upošteval vsak *bhakta*, saj naj bi mu pomagala pri osvoboditvi iz kozmične iluzije *maje*, ki posameznika nenehno priganja, da zadovoljuje svoje materialne čute. Na nek način gre za pod-religijska načela, ki posamezniku omogočajo ustvariti nujne pogoje za duhovno življenje.

ISKCON je že dobri dve desetletji dejavno prisoten tudi v Sloveniji, kjer ima že od leta 1983 formalni status verske skupnosti. Skupnost za zavest Krišne je, kljub svoji relativni majhnosti (po zaključnih raziskovalnih ocenah tvori aktivno jedro skupnosti do največ 150 zelo predanih pripadnikov, okrog tega pa je zbranih še največ trikrat toliko manj aktivnih članov in tistih, ki so po svojih prepričanjih in aktivnostih manj zvesti uradni doktrini ISKCON-a, vendar čutijo še vsaj šibko pri-

padnost skupnosti),⁷ pri nas jasno prepoznavna (skoraj gotovo najbolj med vsemi pri nas delujočimi novimi religijskimi gibanji), težko pa bi rekli, da ima širša javnost o njenem delovanju kakšne podrobnejše informacije. V delovanju skupnosti je moč zaslediti dve jasno razvidni fazi. V prvem, na nek način pionirskem obdobju, je skupnost zaznamovalo intenzivno delovanje njenih članov, ki so bili večinoma mladi in so svoje celotno življenje posvetili skupnosti. Posledično je bila skupnost zelo opazna v javnosti, v kateri je zbujala mešane občutke, nemalokrat tudi kontroverzne reakcije. Za to prvo obdobje je bila značilna tudi hitra rast skupnosti, ki je bila v veliki meri tudi posledica intenzivnih javnih dejavnosti njenih pripadnikov. Hkrati pa je za to obdobje značilno tudi relativno neselektivno sprejemanje novih članov, ki so prejeli iniciacije po zelo kratkem uvajalnem obdobju. Nekje v letih 1997 in 1998 pa skupnost preide v drugo fazo delovanja, ko se postopoma večina starejših članov odseli iz templja in prične s t. i. laičnim življenjem. Mnogi se poročijo in si ustvarijo družine, kar ima seveda pomembne posledice na njihov odnos do skupnosti in religije nasploh. Tako Skupnost za zavest Krišne, podobno kot ISKCON-ove skupnosti v večini zahodnih držav kakšno desetletje ali več prej, doživi prehod iz »tempeljske« v »kongregacijsko« ali »stanovanjsko« fazo delovanja, ki ga spremljajo kompleksne posledice za samo delovanje skupnosti, pa tudi za odnose z okolico. Skupnost se opazno odpre navzven, stiki z okolico in širšo družbo se intenzivirajo, večina pripadnikov živi v krogu svojih družin, tempelj pa obiskujejo le za opravljanje religijskih dejavnosti ipd.

Metodološki okvir raziskave

Osnovni metodološki pristop raziskave o gibanju Hare Krišna je tvorila kombinacija kvalitativnih in kvantitativnih metod raziskovanja. V prvi fazi sem z etnografskimi metodami (predvsem z opazovanjem z udeležbo in nestrukturiranimi ter polstruktuiranimi intervjuji) zbiral osnovne informacije o Skupnosti za zavest Krišne in njenih pripadnikih. Intenzivno sem se udeleževal različnih aktivnosti v ljubljanskem templju, obiskoval pa sem tudi pripadnike skupnosti, ki ne živijo v templju, temveč v samostojnih gospodinjstvih. Na podlagi informacij in znanja, pridobljenega s pomočjo etnografskih raziskovalnih metod, sem jeseni leta 2000 oblikoval vprašalnik z 79 spremenljivkami. Po nekajkratnem skupnem pregledu in korekcijah vprašalnika z enim vodilnih predstavnikov skupnosti, sem v testni skupini, ki jo je sestavljalo 13 oseb, izvedel poskusno anketiranje. Na podlagi pripomb testnih anketirancev in lastnih ugotovitev sem oblikoval končno različico vprašalnika. Samo anketiranje je potekalo od začetka decembra 2000 do konca februarja 2001.

Neposredno pred pričetkom anketiranja sem na enem bolje obiskanih nedeljskih srečanj v templju predstavil raziskavo, način izvedbe in njen namen. Pri tem

⁷ *Odgovor na vprašanje o številu pripadnikov slovenskega gibanja Hare Krišna ni tako preprost, kot se bi nemara zdelo. Sama skupnost ne vodi natančne evidence o članstvu, poleg tega pa tudi ni jasnih kriterijev, glede na katere bi lahko določili, kdo sploh je član skupnosti. Sicer pa je morebiten vtis o majhnosti nujno potrebno postaviti v ustrezen kontekst, saj v Sloveniji Skupnost za zavest Krišne nedvomno sodi med največja nova religijska gibanja.*

mi je pomagalo tudi vodstvo skupnosti, ki je poudarilo koristnost raziskave za samo skupnost in večkrat pozvalo pripadnike k sodelovanju. V nekaterih ljubljanskih in eni mariborski skupini, kjer se *bhakte*⁸ tedensko srečujejo in skupaj opravljajo religijsko čaščenje (ta srečanja se imenujejo *nama-hate* in *sange*), sem organiziral skupinsko izpolnjevanje vprašalnika, ki sem ga osebno nadzoroval in vodil. Pri tem sem veliko pozornosti posvečal zasebnosti in tajnosti anketirancev, hkrati pa sem poudarjal pomen iskrenih odgovorov za same rezultate raziskave (in ob tem poudarjal tajnost vseh osebnih podatkov o anketirancih).

Večji del anketirancev je vprašalnike izpolnil samostojno. Poleg vprašalnih zveščičev sem pripravil kuverte z nalepljenimi znamkami in izpisanim fakultetnim naslovom, kamor mi je lahko posamezen anketiranec vrnil izpolnjen vprašalnik. Del vprašalnikov s pripadajočimi kuvertami sem razposlal po *sangah* in večjih *nama-hatah*, glavnino pa sem postavil na posebej označeno mesto v recepciji templja v Ljubljani (kjer so se nahajali vprašalniki v celotnem času izvajanja anketiranja – t.j. cele tri mesece). Obiskovalci so si lahko sami vzeli vprašalnik in kuverto, izpolnjeno anketo pa potem vrnil v zaprto škatlo, ki se je nahajala na istem mestu ob vprašalnikih, ali pa jo preprosto oddali v poštni nabiralnik. Tako sem v največji možni meri zagotovil intimnost in tajnost izpolnjevanja vprašalnikov.

Na ta način sem do konca februarja 2001 zbral 116 izpolnjenih vprašalnikov,⁹ ki sicer ne tvorijo reprezentativnega vzorca, temveč gre, strogo metodološko vzeto, za naključen nabor enot (ki pa niso izbrane slučajnostno). Vendar pa zaradi relativno dolgega časovnega intervala, v katerem sem izvajal anketiranje (polne tri mesece), in zaradi različnih mest izvajanja same raziskave, lahko z veliko verjetnostjo sklepamo, da je anketni vprašalnik izpolnila večina aktivnih pripadnikov skupnosti, kar potrjuje tudi ocena števila vseh pripadnikov skupnosti, po kateri vzorec opravljene raziskave zajema večino aktivnih pripadnikov skupnosti. Tako lahko kljub nereprezentativnosti vzorca dobljene rezultate z veliko verjetnostjo posplošimo tudi na celotno populacijo pripadnikov slovenske Skupnosti za zavest Krišne.

Prejete vprašalnike sem potem kodiral v elektronsko obliko in podatke obdelal s statističnim programskim paketom SPSS.¹⁰ Vrednosti določenih spremenljivk sem primerjal tudi z vrednostmi, izmerjenimi na celotni slovenski populaciji, in vrednostmi, izmerjenimi med katoliki. Pri teh primerjavah sem za slovensko populacijo in katolike uporabljal podatke raziskav »Slovensko javno mnenje 97/2 – Med-

⁸ Pripadnike gibanja Hare Krišna v nasprotju z mediji in splošno javno rabo, v kateri jih imenujejo *krišnovci*, *harekrišnovci* ali *harekrišne*, iz načelnih razlogov imenujem z besedo, s katero se poimenujejo tudi sami: *bhakte* (*bhaketa* za pripadnika moškega in *bhaktini* za pripadnico ženskega spola), ki označuje vernike, ki boga Krišno častijo s popolno, ljubečo predajo.

⁹ Poleg teh vprašalnikov sem prejel še tri vprašalnike, ki so bili zaradi svoje nepopolnosti neuporabni, dva vprašalnika pa sta izpolnila anketiranca, ki se ne štejeta za pripadnika gibanja Hare Krišna. Te vprašalnike sem izločil, v raziskavi pa sem uporabil ostalih 116 vprašalnikov. V tako dobljenem vzorcu je bilo tri petine anketirancev moških in dve petini žensk. Anketiranci so bili v času poteka raziskave stari med 15 in 61 let. Njihova povprečna starost je bila 30 let, preko tri četrtine anketirancev pa je bilo starih med 21 in 35 let.

¹⁰ Pri analizah sem zaradi majhnosti vzorca upošteval tudi nekatere rezultate, ki formalno ne izpolnjujejo kriterijev stopnje značilnosti, saj lahko sklepamo, da bi se v teh primerih z večanjem vzorca večala tudi stopnja značilnosti. Pri prikazih rezultatov je stopnja značilnosti tudi posebej navedena.

narodna raziskava o veri in odnosu do cerkve« (del mednarodne raziskave Aufbruch 1997) in »Slovensko javno mnenje 98/1 – mednarodna raziskava o neenakosti in religiji« (del mednarodne raziskave ISSP 1998), ki ju je izvedel Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij Fakultete za družbene vede.

Po končanem anketiranju in statistični obdelavi rezultatov pa sem empirično preučevanje Skupnosti za zavest Krišne nadaljeval s kvalitativnimi raziskovalnimi metodami. Pozimi leta 2003 sem obiskal številna sveta mesta gibanja Hare Krišna v Indiji (Majapur, Vrindavan, Mathura itd.), dodatno opazovanje z udeležbo znotraj slovenske skupnosti in intervjuje z njenimi člani (tako sedanji kot tudi z nekaterimi bivšimi) pa sem izvajal vse do začetka leta 2005. Dodatne informacije, pridobljene v tej zadnji fazi raziskave, so bile izjemno koristne (in pogosto ključne) za razumevanje in interpretacijo anketnih rezultatov.

Religijska preteklost pripadnikov Skupnosti za zavest Krišne

Preden se lotimo analize religijske prakse slovenskih *bhakt* pogledimo, kako religiozni so bili pred vstopom v gibanje Hare Krišna. Dobra polovica jih ni pripadala nobeni religiji, krščenih je skoraj tri četrtine vprašanih (kar je malo pod slovenskim povprečjem),¹¹ manj kot polovica jih je bila vzgojenih v krščanskem duhu (v primerjavi z 80 odstotki Slovencev, ki so bili vzgojeni v katoliškem duhu). O manj intenzivni religijski vzgoji najbolj zgovorno pričajo natančnejši podatki o obiskovanju verouka, ki ga je, v primerjavi s celotno slovensko populacijo, v času otroštva obiskovalo občutno manj Krišnovih *bhakt* (tisti pa, ki so ga obiskovali, so ga obiskovali krajši čas od slovenskega povprečja).

TABELA 1: Obiskovanje verouka, priprav za prvo obhajilo ali birmo (primerjava med pripadniki gibanja Hare Krišna in celotno slovensko populacijo)

	Hare Krišna (%)	Celotna slovenska populacija (SJM 97/2) (%)
Ves čas osnovnega šolanja	37.8	65.9
Nekaj let	9.0	13.8
Nekaj mesecev	5.4	2.9
Nekaj tednov	0.9	1.8
Priložnostno	6.3	0.8
Ni obiskoval/a	40.5	14.8
Skupaj	100.0	100.0

Predstavljeni podatki o v povprečju manj intenzivni religijski vzgoji pripadnikov slovenskega gibanja Hare Krišna pa ne govorijo nujno tudi o popolni odsotnosti duhovnosti v družinah sedanjih *bhakt*. O tem zgovorno priča tudi sicer precej simptomatična izjava *bhakte* L.V. v intervjuju za Delo:¹²

¹¹ Podatke o krstih na podlagi župnijskih poročil zbirajo in arhivirajo pastoralne službe slovenskih skofij. Po teh podatkih je krščenih 81.5 odstotkov prebivalcev Slovenije (Potočnik, 2001: 203).

¹² Delo, 3. 2. 2002.

V družini smo bili ateisti. Kar pomeni, da sicer nismo hodili v cerkev, a duhovnost je imela pri nas kljub temu velik pomen. Oče je preučeval zen budizem, mama se je ukvarjala z jogo in jaz sem, že odkar vem, nekako iskal. Dober učenec sem bil, s štipendijo za nadarjene v srednji šoli in vsi so računali, kaj vse da bom dosegel v življenju. Jaz pa sem iskal duhovnega učitelja, prebiral Življenje svetnikov in odkril pri šestnajstih letih literaturo gibanja Hare Krišna, ortodoksne veje hinduizma. Po končani mariborski gimnaziji sem prišel študirat v Ljubljano. Obiskoval sem sicer predavanja na filozofski in teološki fakulteti, toda to ni bilo tisto. Iskal sem učitelja, ne predavatelja. Z devetnajstimi leti sem opustil študij in stopil v tempelj Hare Krišna v Ljubljani.

Sicer pa tudi iz analize rezultatov anketnega dela raziskave jasno vidimo, da gre v primeru gibanja Hare Krišna v veliki meri za religijske spreobrnjence. Skoraj polovica (45 odstotkov) anketirancev pred vstopom v skupnost namreč sploh ni verovala v boga.¹³ Na podlagi analiziranih rezultatov lahko torej ugotovimo, da so bili slovenski *bhakte* pred vstopom v skupnost v povprečju manj religiozni od Slovencev, izhajajo iz manj religioznih okolij in so bili v otroštvu v manjši meri deležni religijske vzgoje.

Religijska praksa pripadnikov Skupnosti za zavest Krišne in katolikov

681

Na podlagi analiziranih rezultatov raziskave (meril sem pogostost obiskov templja in udeleževanja rednih tedenskih srečanj, število ur, ki jih posamezniki namenijo neposrednim religijskim dejavnostim, pa tudi delež tistih, ki imajo doma oltar) lahko potrdimo hipotezo, da gre v primeru pripadnikov Skupnosti za zavest Krišne za zelo intenzivno religijsko prakso.

Prek dve tretjini anketirancev se udeležuje obredov v templju vsaj enkrat tedensko (več kot tretjina vseh anketirancev prihaja v tempelj večkrat tedensko ali celo vsak dan), temu pa moramo prišteti še udeleževanje na *nama-hatah* oz. *sangah*, ki jih skupnost prireja v različnih mestih in krajih po Sloveniji. *Sang* oz. *nama-hat* se sicer udeležujejo nekoliko manj pogosto, pa vendar več kot tretjina anketirancev najmanj enkrat tedensko. Nekaterim pripadnikom skupnosti, še posebej tistim, ki prebivajo daleč od Ljubljane, predstavljajo *sange* deloma nadomestek tempeljskim aktivnostim, a večjemu delu *bhakt* so *sange* le še dodatek rednim (največkrat tedenskim) obiskom templja. Religijskim dejavnostim v templju in na *sangah* pa je potrebno dodati še tiste, ki jih pripadniki izvajajo doma. Velika večina *bhakt* (štiri petine) ima namreč doma vsaj manjši oltar s slikami, mnogi pa tudi s podobami božanstev ter vsemi ostalimi pripomočki za dnevno obredno čaščenje, ponujanje hrane Krišni (*prasadam*) ipd. Pripadniki skupnosti tako v povprečju namenijo mantranju, čaščenju božanstev in branju svetih tekstov več kot tri ure dnevno. Vidimo tudi, da neposrednim religijskim dejavnostim več časa namenijo moški kot

¹³ Če to primerjamo z aktivnimi katoliki (tistimi posamezniki, ki izražajo pripadnost Rimskokatoliški cerkvi in lastno vernost, hkrati pa obiskujejo verske obrede vsaj enkrat mesečno, molijo pa vsaj enkrat tedensko), dobimo popolnoma drugačno sliko: velika večina (97 odstotkov) jih od nekdaj veruje v boga.

ženske, kar se sklada tudi z ugotovitvami kvalitativnega dela raziskave, po katerih so moški pripadniki gibanja Hare Krišna v svojih religijskih dejavnostih v povprečju bolj aktivni kot ženske.

TABELA 2: Število ur mantranja in čaščenja, ki ga opravijo pripadniki gibanja Hare Krišna v enem dnevu (primerjava po spolu)

	Skupaj (%)	Moški (%)	Ženske (%)
do 2 uri	43.0	37.7 %	56.4 %
nad 2 do 5 ur	44.9	45.9 %	38.5 %
nad 5 ur	12.1	16.4 %	5.1 %
Skupaj	100.0	100.0	100.0

sig. = 0.097

Če te podatke primerjamo z religijsko aktivnostjo slovenskih katolikov, jasno vidimo, da gre pri Krišnovih *bhaktah* za neprimerno intenzivnejšo religijsko prakso. Zaradi primerjave sem analiziral pogostost obiskovanja verskih obredov (maš) in molitev med samoopredeljenimi vernimi katoliki (tistimi, ki so se izrekli, da pripadajo Rimskokatoliški cerkvi in so hkrati precej, zelo ali globoko verni). Obiskovanje maš in molitve katolikov sicer nimajo enakega pomena kot obiskovanje templjev in mantranje ter domače čaščenje *bhakt*, vendar pa nam primerjava teh podatkov vseeno razkrije zgovorne razlike v času, ki ga eni in drugi verniki namenijo neposrednim religijskim aktivnostim. V primerjavi z *bhaktami*, ki se v večini udeležujejo tempeljskih obredov (in/ali *sang*) najmanj enkrat tedensko, neposrednim religijskim dejavnostim pa v povprečju namenijo več ur dnevno, so samoopredeljeni verni katoliki neprimerno manj aktivni: približno tretjina se jih udeležuje verskih obredov najmanj enkrat tedensko, še malo več jih moli vsaj enkrat dnevno. Iz teh podatkov je razvidno, da v tej skupini katolikov preprosto ne moremo govoriti o dnevni religijski praksi. Zato sem intenzivnost religijske prakse *bhakt* primerjal še z aktivnejšimi katoliki – s tistimi, ki se udeležujejo verskih obredov najmanj enkrat mesečno in molijo najmanj enkrat tedensko.¹⁴ Vidimo, da se intenzivnost religijskih dejavnosti tako opredeljenih aktivnih katolikov že bolj približa intenzivnosti *bhakt* (čeprav je razlika še zmeraj velika): večina aktivnih katolikov se namreč udeležuje verskih obredov vsaj enkrat tedensko, več kot polovica jih tudi moli vsaj enkrat dnevno.

¹⁴ Po podatkih raziskave SJM 98/1 je bilo glede na tako postavljene kriterije v celotni slovenski populaciji 33 odstotkov samoopredeljenih vernih katolikov, med katerimi pa je bilo aktivnih katolikov približno polovica (to je 16 odstotkov slovenske populacije). Slednji delež je po velikosti primerljiv s skupino »cerkveno religioznih« Slovencev, ki jo v svoji kompleksni dvostopenjski multivariatni in clusterski analizi izlušči Toš (1999) – glede na rezultate njegove analize je 19 odstotkov Slovencev »cerkveno religioznih«, 21 odstotkov »avtonomno religioznih« in 60 odstotkov »nereligioznih«.

TABELA 3: Pogostost molitve in obiskovanja verskih obredov med katoliki (SJM 98/1)

	Samodeklarirani verni katoliki (%)		Aktivni katoliki (%)	
	Molitev	Obiskovanje verskih obredov	Molitev	Obiskovanje verskih obredov
Nikoli	1.8	3.0		
Manj kot enkrat na leto	0.9	2.1		
Približno enkrat do dvakrat na leto	3.6	14.4		
Večkrat na leto	14.7	15.3		
Približno enkrat na mesec	3.0	8.1		4.4
Dvakrat do trikrat na mesec	6.9	9.3		11.8
Skoraj vsak teden	8.1	12.6		18.1
Vsak teden	12.0	31.8	21.9	59.4
Večkrat na teden	11.4	3.0	18.9	6.3
Enkrat na dan	24.3		38.8	
Večkrat na dan	11.1		20.6	
Ni odgovora	2.1	0.4		
Skupaj	100.0	100.0	100.0	100.0

Glede na veliko razliko v intenzivnosti religijske prakse med slovenskimi *bhaktami* in katoliki sem v nadaljevanju na mestih, kjer primerjam določene podatke za pripadnike Skupnosti za zavest Krišne in za katolike, uporabljal podatke za aktivne katolike (tiste anketirance, ki so izrazili pripadnost Rimskokatoliški cerkvi in lastno vernost, hkrati pa so obiskovali verske obrede vsaj enkrat mesečno, molili pa vsaj enkrat tedensko). Domnevam namreč, da intenzivnost religijske prakse pomembno vpliva na odnos posameznikov tako do doktrinarnih kot tudi do vsakdanjih in splošnih družbenih vprašanj. Na ta način sem primerjal stališča pripadnikov gibanja Hare Krišna s stališči tistih katolikov (v nadaljevanju jih imenujem 'aktivni katoliki'), katerih intenzivnost religijske prakse se vsaj za silo približa intenzivnosti religijske prakse *bhakt*.

Religioznost slovenskih pripadnikov gibanja Hare Krišna pa se ne razlikuje le po intenzivnosti prakse, temveč tudi po vsebini. Kljub nekaterim podobnostim s krščanstvom (obe teologiji, ki sta bolj kot v spreminjanje sveta, v katerem živimo, usmerjeni v nek drug svet, ki nastopi po smrti, poznata osebnega boga, ki je hkrati polnovreden človek in vsemogočen Bog) se namreč *vajšnavistično* čaščenje Krišne od krščanstva tudi bistveno razlikuje, predvsem po odnosu do Boga Krišne, ki ga je potrebno častiti z ljubeznijo in se mu popolnoma predati. Takšen bog ima v življenju *bhakt* osrednje mesto, posameznik pa goji do njega izrazito osebno odnos. V tem smislu bi lahko religioznost gibanja Hare Krišna označili za neprimerno bolj mistično od na Zahodu prevladujočih oblik krščanstva, kar se kaže tudi v občutku živega, osebnega stika s Krišno oz. Jezusom, ki ga doživljajo eni in drugi verniki. Medtem ko dve tretjini *bhakt* navaja pogosto ali občasno živo osebno doživetje Krišne, navaja podobno doživetje Kristusa le petina aktivnih katolikov, na drugi strani pa ni takega občutka nikoli (ali le izjemoma) doživelo 19 odstotkov *bhakt* in kar 71 odstotkov aktivnih katolikov (SJM 97/2).

Ortodoksnost pripadnikov Skupnosti za zavest Krišne

Glede na jasno razvidno intenzivnost neposredne religijske prakse, ki ji pripadniki gibanja Hare Krišna namenjajo neprimerno več časa od katolikov, bi lahko pričakovali, da so *bhakte* zelo dosledni tudi pri upoštevanju temeljnih religijskih zapovedi. Zato sem preverjal tudi ortodoksnost pripadnikov Skupnosti za zavest Krišne – meril sem, koliko se Krišnovi *bhakte* v vsakdanjem življenju držijo že omenjenih štirih regulativnih načel. Še dodatno sem preverjal, v kolikšni meri bi želeli ta svoja pravila aplicirati na celotno družbo oz. koliko bi se bili pripravljene prilagoditi družbenim pravilom, ki bi bila v nasprotju z njihovimi verskimi načeli.

Na podlagi analiziranih rezultatov lahko ugotovimo, da so pripadniki Skupnosti za zavest Krišne pri spoštovanju temeljnih religijskih načel precej dosledni. Večina jih močno spoštuje predpisana regulativna načela, pri čemer se najbolj držijo načel resnicoljubnosti (prepoved iger na srečo) in usmiljenja (vegetarijanstvo), nekoliko manj pa načela strogosti (prepoved uživanja opojnih snovi) in predvsem načela čistosti (prepoved spolnih odnosov, ki ne služijo reprodukciji). Tudi rezultati kvalitativnega dela raziskave kažejo, da je strogo načelo čistosti pri številnih eden glavnih razlogov za izstop iz skupnosti. Vendar pa je potrebno poudariti, da tudi slednje načelo dosledno upošteva polovica anketirancev.¹⁵

684

TABELA 4: Kršitve temeljnih regulativnih načel

	Igre na srečo (%)	Uživanje mesa, rib ali jajc (%)	Uživanje opojnih snovi (%)	Nedovoljeni spolni odnosi (%)
Nikoli	72.4	75.7	57.7	50.0
Izjemoma	19.8	13.9	23.3	17.2
Občasno	6.0	1.7	6.0	10.3
Pogosto	0.9	3.5	7.8	17.2
Mogoče pomotoma/ Ne želim odgovoriti	0.9	5.2	5.2	5.2
Skupaj	100.0	100.0	100.0	100.0

O precejšnji ortodoksnosti pripadnikov gibanja pa zgovorno priča tudi njihov odnos do obče sprejetih pravil širše družbe. Večina pripadnikov bi z zakonom prepovedala prehranjevanje z mesom (skoraj 60 odstotkov, nadaljnjih 30 odstotkov pa bi se s tako prepovedjo le deloma strinjalo). Pri interpretacijah teh rezultatov je sicer potrebno upoštevati, da gre v primeru vegetarijanstva za temeljno etično načelo, ki v vzročno-posledični povezavi s karmo in reinkarnacijo predstavlja neločljiv del same religijske doktrine ISKCON-a,¹⁶ zato so tako visoki deleži anketi-

¹⁵ Upoštevati pa moramo tudi samo ne/iskrenost odgovorov na tako intimno vprašanje, saj obstaja možnost, da kljub vsem zagotovitvam o tajnosti raziskave, anketiranci niso odgovarjali v skladu z dejanskim stanjem.

¹⁶ Vegetarijanstvo na nek način predstavlja znotraj doktrinarnega sistema gibanja Hare Krišna še dosti bolj temeljno vprašanje, kot je npr. znotraj katoliške doktrine vprašanje splava – pri splavu gre namreč za vse prej kot enoznačno vprašanje, kdaj se življenje začne, kar omogoča različne interpretacije ter etične dileme, pri vegetarijanstvu pa gre za nesporno etično zapoved, ki je absolutna.

rancev, ki bi se s popolno prepovedjo uživanja mesa strinjali, razumljivi. Kljub temu pa te rezultate lahko razumemo tudi kot dokaz razmeroma visoke stopnje ortodoksnosti slovenskih *bhakt*. K podobnim zaključkom še bolj jasno napeljujejo odgovori anketirancev na dilemo v primeru navzkrižja med državnimi zakoni in verskimi načeli oz. naukom. Kar dve tretjini *bhakt* bi se namreč v takem primeru odločili za verska načela, kar je sicer zelo podobno rezultatom odgovorov na isto vprašanje pri aktivnih katolikih (68 odstotkov). Vendar pa bi na drugi strani le manjšina anketiranih *bhakt* (7 odstotkov) zanesljivo ali verjetno spoštovala zakon, ki bi nasprotoval njihovim verskim načelom, medtem ko bi se med aktivnimi katoliki za spoštovanje takega zakona odločil občutno večji delež (22 odstotkov).

Socialna in doktrinarna odprtost/zaprta skupnosti

Eden najpogostejših stereotipov o novih religijskih gibanjih, še posebej o tistih, ki gojijo t. i. komunalen način življenja v skupnostih, je prepričanje o njihovi zaprtosti in ločenosti od okolice. Zanje naj bi bil značilen skrajni način življenja, ki zaradi izjemno intenzivne religijske prakse in osrednjega pomena religijske identitete bolj ali manj prekinejo odnose z okolico. Ta očitek izjemno pogosto zasledimo tudi v povezavi z gibanjem Hare Krišna.

Sama doktrina gibanja Hare Krišna res priporoča predvsem druženje z *bhaktami*, kontakte z ostalimi ljudmi, ki ne verujejo v Krišno in jih imenujejo *karmiji*, kar označuje njihovo osredotočenost na materialno življenje in njihovo posledično kopičenje negativne karme, pa odsvetuje. Zato bi logično pričakovali, da bo skupnost za zavest Krišne vsaj do določene mere zaprta in ločena od ostalega sveta. Tako ne preseneča, da več kot polovica anketirancev ocenjuje, da ima več stikov z *bhaktami* kot pa z drugimi ljudmi, kar so potrdili tudi rezultati kvalitativnega dela raziskave. Vendar pa se s trditvijo, da bi »najraje imel čim manj stikov z ljudmi, ki niso v *bhakti-jogi*«, v celoti strinja le slaba četrtnina anketirancev, slaba polovica se jih s trditvijo strinja le deloma, malo več kot četrtnina pa se s tem sploh ne strinja. Tako bi kljub mnenju več kot dveh tretjin anketirancev, da njihovo versko prepričanje (močno ali zmerno) vpliva na odnose z drugimi ljudmi (kar je občutno več kot med aktivnimi katoliki), le težko govorili o socialni zaprtosti in ločenosti skupnosti od preostale družbe.

Podatke o socialni odprtosti oz. zaprtosti skupnosti in njenih pripadnikov pa sem dopolnil še s simbolično, doktrinarno odprtostjo (inkluzivnostjo oz. ekskluzivnostjo), ki sem jo preverjal preko odnosa anketirancev do drugih religij. Iz rezultatov je razvidno, da kar devet desetih anketiranih pripadnikov meni, da temeljne resnice vsebujejo številne religije (kar je občutno več kot v celotni slovenski populaciji in pri aktivnih katolikih), dobra tretjina pa jih tudi meni, da je odrešitev moč doseči v vsaki religiji.

TABELA 5: Na kakšen način lahko posameznik doseže odrešitev? (primerjava med pripadniki gibanja Hare Krišna, celotno slovensko populacijo in aktivnimi katoliki)

	Hare Krišna (%)	Slovenska populacija (SJM 97/2) (%)	Aktivni katoliki (SJM 97/2) (%)
Le znotraj religije anketiranca	24.8	35.7	49.0
Lahko jo dosežem v vsaki religiji	33.9	26.0	28.5
Dosežem jo lahko izven organizirane religije	41.3	32.9	22.0
Odrešitev ne obstaja	/	5.3	0.5
Skupaj	100.0	100.0	100.0

Na podlagi predstavljenih podatkov lahko zaključimo, da so pripadniki Skupnosti za zavest Krišne, kljub svoji intenzivni in ortodoksni religijski praksi, presenettljivo odprti do drugih religij. V primerjavi z aktivnimi katoliki precej manj ekskluzivno locirajo religijske resnice izključno v svojo religijo. Vidimo celo, da je v primerjavi s celotno slovensko populacijo med pripadniki ISKCON-a veliko manj tistih, ki menijo, da resnico vsebuje samo ena religija (takih je med *bhaktami* 10 odstotkov, v celotni populaciji 20 odstotkov in med aktivnimi katoliki 41 odstotkov). Podobno je tudi z odrešitvijo, ki jo v primerjavi s celotno slovensko populacijo in z aktivnimi katoliki pripadniki gibanja manj pogosto vežejo izključno na svojo religijo. Delež tistih, ki menijo, da je odrešitev moč doseči izven organizirane religije, je pri pripadnikih ISKCON-a celo večji kot v celotni slovenski populaciji. Te, na prvi pogled presenetljive ugotovitve jasno zavračajo stereotip o domnevni ekskluzivnosti »sekte« Hare Krišna, ob podrobnejšem poznavanju sicer tolerantnega in odprtega *vajšnavizma* pa niso tako zelo nepričakovane.

Konservativnost pripadnikov skupnosti

Doslej smo torej ugotovili, da so slovenski pripadniki gibanja Hare Krišna v svojih neposrednih religijskih dejavnostih izjemno aktivni, v upoštevanju temeljnih religijskih zapovedi precej ortodoksni, kljub temu pa ostajajo v socialnem in doktrinarnem smislu razmeroma odprti. Zdaj pa pogledjmo, koliko doktrinarna predanost in ortodoksnost slovenskih *bhakt* vpliva na njihov odnos do nekaterih družbenih vprašanj.

Odnos pripadnikov gibanja do družine in družbene vloge žensk je, glede na splošen položaj žensk znotraj indijske tradicije, pričakovano konservativen, vendar v primerjavi s celotno slovensko populacijo (in še posebej z aktivnimi katoliki) manj, kot bi lahko pričakovali. S tradicionalno delitvijo družinskih vlog, po kateri je osnovna naloga ženske skrbeti za dom in družino, moški pa mora priskrbeti finančna sredstva za preživljanje družine, se pripadniki Skupnosti za zavest Krišne strinjajo v enaki meri kot prebivalci Slovenije (30 odstotkov), vendar pa ji v manjši meri nasprotujejo (20 odstotkov *bhakt* in 53 odstotkov Slovencev).¹⁷ Aktivni katoli-

¹⁷ Pričakovano se moški pripadniki skupnosti s takšno delitvijo vlog strinjajo v večji meri kot ženske, ki pa ji, presenetljivo, v manjši meri izrazito nasprotujejo, ampak so do tega bolj neopredeljene.

ki se s takšno konservativno delitvijo spolnih vlog v družini strinjajo v veliko večji meri (43 odstotkov).¹⁸

Podoben, razmeroma nekonservativen odnos do delitve spolnih vlog v družini je razviden tudi iz odgovorov na zastavljeno trditev, da »družinsko življenje trpi, kadar je žena polno zaposlena«. Več kot polovica anketirancev (56 odstotkov) se s tem strinja; podobno kot pri prejšnji trditvi, se ženske z omenjeno trditvijo strinjajo v manjši meri od moških, vendar pa ji v manjši meri tudi nasprotujejo (občutno več je neodločenih). Ko te rezultate primerjamo z rezultati za celotno populacijo (63 odstotkov) in za katolike (74 odstotkov), vidimo, da se, podobno kot pri prejšnji trditvi, pripadniki ISKCON-a z omenjeno trditvijo strinjajo v malo manjši meri od prebivalcev Slovenije in še v manjši od aktivnih katolikov, vendar pa ji po drugi strani v manjši meri tudi nasprotujejo.

Pripadniki Skupnosti za zavest Krišne pa imajo, nasprotno, bolj izrazito konservativna, odklonilna stališča do predzakonskih spolnih odnosov (mnogo bolj od aktivnih katolikov in še posebej od prebivalcev Slovenije nasploh).

TABELA 6: Spolni odnosi moškega in ženske pred poroko so:

	Hare Krišna (%)	Slovenska populacija (SJM 98/1) (%)	Katoliki (SJM 98/1) (%)
Vedno nekaj slabega	31.9	2.6	6.5
Skoraj vedno nekaj slabega	22.4	3.4	11.6
Le včasih nekaj slabega	19.0	16.0	30.2
Nikoli nekaj slabega	6.0	72.6	45.2
Ne vem	20.7	5.4	6.5
Skupaj	100.0	100.0	100.0

Še bolj odklonilna stališča pa imajo *bhakte* do homoseksualnih spolnih odnosov, a se pri tem ne razlikujejo bistveno od aktivnih katolikov. Približno 70 odstotkov pripadnikov ISKCON-a in aktivnih katolikov meni, da so homoseksualni odnosi vedno ali skoraj vedno nekaj slabega. Odnos celotne slovenske populacije do homoseksualnih spolnih odnosov je veliko manj odklonilen, čeprav jim še vedno nasprotuje več kot polovica anketirancev.

Sklepi

Glede na predstavljene analize lahko sklenemo, da gre pri pripadnikih slovenskega gibanja Hare Krišna za izjemno intenzivno religijsko prakso, ki je glede na njihovo predhodno podpopovprečno religijsko socializiranost pričakovana,¹⁹ k temu pa občutno prispeva tudi sama doktrina gibanja. Njihova religioznost se od katoliške religioznosti ne razlikuje zgolj po času, ki ga namenjajo neposrednim religijskim aktivnostim (bodisi v templju bodisi doma), temveč je tudi bolj mistična (v

¹⁸ Nasprotuje pa ji 35 odstotkov aktivnih katolikov.

¹⁹ Številne raziskave namreč kažejo, da so konvertiti praviloma bolj predani svoji skupnosti in v religijskih dejavnosti bolj aktivni kot tisti verniki, ki so v določeno religijo socializirani.

smislu, da ima posameznik neprimerno bolj intenziven in osebni odnos z bogom). Religijski ideal je popolna predaja bogu, ki naj ne bi bila omejena zgolj na poseben čas, rezerviran za obrede, temveč naj bi bila permanentna – v tem smislu pri *bhaktah* ni jasne ločitve med religijskimi (svetimi) opravili in vsakdanjim življenjem.

Tako lahko govorimo o dveh različnih tipih religioznosti: v primeru gibanja Hare Krišna gre za izjemno intenzivno in bolj mistično religioznost, med tem ko gre pri katoliški religioznosti za bolj formalno obliko čaščenja, ki ima v veliki meri predvsem kulturni karakter v smislu pripadnosti in identitete, ne pa toliko vsebinske vernosti (tip moderne religioznosti, ki ga britanska sociologinja Grace Davie (1994) označi s sintagmo »pripadam, a ne verujem«).²⁰ O tem zgovorno priča nizko verovanje v temeljne doktrinarne postavke med katoliki: po podatkih raziskave SJM 97/2 v boga veruje 74 odstotkov, v nebesa 49 odstotkov, v pekel 29 odstotkov, hudiča 20.5 odstotkov in v vstajenje po smrti, ki je temeljna doktrinarna postavka krščanstva le 36 odstotkov samodeklariranih vernih katolikov. Glede na predstavljene podatke bi bilo tako moč skleniti, da je večina slovenskega prebivalstva »sekulariziranih katolikov« (Smrke, 1999).

Takšen tip formalne religioznosti pogosto prevladuje znotraj večinskih religijskih skupnosti, to pa včasih vodi v enačenje religijske in nacionalne identitete, kar je še posebej močno prisotno v nekaterih državah postsocialistične Evrope – najboljši primer je gotovo Poljska, omeniti bi veljalo tudi še Slovaško, pa tudi nekatere države, ki so nastale na področju bivše Jugoslavije. V teh družbah se nekako pričakuje, da je denimo Poljak (Hrvat, Slovak, Slovenec...) katolik (kdor ni katolik, ne more biti »pravi« Poljak, Hrvat, Slovak, Slovenec...), »pravi« Srb je seveda pravoslavac, Bošnjak pa musliman. Za razliko od takšnega pojmovanja pa na primeru gibanja Hare Krišna predstavljeni tip religioznosti, ki ga neredko zasledimo pri manjšinskih, alternativnih religijskih skupnostih, nacionalno pripadnost jasno zopostavlja na račun religijske pripadnosti (zaradi česar so takšne religijske skupnosti neredko predmet družbenih kontroverz, saj jih okolica dojema kot grožnjo nacionalni identiteti naroda; glej Barker, 2001). O tem zgovorno pričajo tudi rezultati predstavljene raziskave, po katerih slovenski *bhakte* v primerjavi s slovenskim povprečjem in aktivnimi katoliki precej nižje vrednotijo pripadnost naciji in državi; praviloma jim je religijska identiteta mnogo pomembnejša od nacionalne (kar 92 odstotkov anketiranih pripadnikov skupnosti meni, da je biti *bhakta* bolj pomembno kot biti Slovenec). To glede na temeljno doktrinarno razumevanje človeka kot v prvi vrsti duhovnega bitja (v svojem bistvu smo vsi duše, šele na drugih nivojih se delimo po spolu, nacionalnosti, religijski pripadnosti ipd.), nikakor ni presenetljivo. Posledično je pri *bhaktah* razumljiva tudi neprimerno nižja stopnja nacionalne zavesti: s trditvijo »Raje sem slovenski državljani kot državljani katerekoli druge države« se jih strinja le 12 odstotkov (v primerjavi z 78 odstotki Slovencev in 86

²⁰ S to sintagmo označi tip sodobne institucionalne religioznosti, za katerega je značilna predvsem visoka stopnja kulturne, identitetne pripadnosti in nizka stopnja vernosti v smislu verovanja v temeljne doktrinarne postavke. Ta tip Davieva opiše kot nasprotje sodobne neinstitucionalizirane religioznosti (»verujem, a ne pripadam«), ki po njenem vse bolj prevladuje (v Veliki Britaniji in nasploh v zahodnem svetu) in bolj kot na pripadnosti religijskim institucijam temelji na vsebinskem verovanju.

odstotki aktivnih katolikov), nasprotuje pa ji 59 odstotkov (v primerjavi z 11 odstotki Slovencev in 9 odstotki aktivnih katolikov). Tako jasno vidimo, da imajo pripadniki Skupnosti za zavest Krišne neprimerno manj izraženo nacionalno identiteto od slovenskega povprečja, čutijo manjšo pripadnost slovenski državi, manj idealizirajo značilnosti Slovencev²¹ in so na nek način bolj internacionalistični.

Sicer pa so, kot smo videli, pripadniki slovenskega gibanja Hare Krišna precej ortodoksni pri upoštevanju temeljnih doktrinarne zapovedi v njihovem vsakdanjem življenju, jasno razpoznavna pa je tudi ambicija po aplikaciji teh pravil na celotno družbo – če je primer vegetarijanstva zaradi temeljnega doktrinarnega poudarka nemara specifičen, pa o tem nedvomno priča opazno manjša pripravljenost (v primerjavi z aktivnimi katoliki) spoštovanja zakonov, ki bi bili v direktnem nasprotju z verskimi zapovedmi. Težko bi jim pripisali posebej visoko konservativnost glede tradicionalne delitve družinskih in družbenih vlog med spoloma (večinoma so »neopredeljeni«), neprimerno bolj konservativni pa so glede spolne morale.

Pričakovanja o zaprtosti in ločenosti skupnosti od okolice in družbe na sploh pa se ob podrobni analizi ne potrdijo. V socialnem smislu imajo *bhakte* res veliko stikov predvsem znotraj skupnosti, vendar ti stiki na skupnost nikakor niso omejeni. Predvsem pa je gibanje presenetljivo odprto (dosti bolj od katolikov) v doktrinarnem smislu, kar se kaže predvsem v neekskluzivnosti glede posedovanja religijskih resnic.

Tako se hipoteza o domnevnem neposrednem vplivu izjemno intenzivnega tipa religioznosti in razmeroma visoke ortodoksnosti na konservativnost ter predvsem na socialno in doktrinarno zaprtost skupnosti ne potrdi. V tem smislu v primeru gibanja Hare Krišna ne moremo govoriti o idealnotipski avtoritarni sekti, prav tako pa se je težko strinjati z britanskim sociologom Royem Wallisom, ki gibanje uvrsti v idealni tip »svet zavračujočih« (*»world-renouncing«*) novih religijskih gibanj (Wallis, 1984). Za religijske skupine tega tipa je značilno razumevanje sveta kot v osnovi pokvarjenega, zato si prizadevajo za kar se da intenzivno oddaljevanje in ločevanje od tega sveta; na ta način obstaja stroga razmejitev med skupnostjo in zunanjim, grešnim svetom, jasna delitev na »nas« in »njih«, posledično so stiki z zunanjim svetom omejeni, sebe pa razumejo kot bolj ali manj ekskluzivne nosilce religijskih resnic. Gibanju Hare Krišna je moč pripisati le del naštetih lastnosti, pa še to predvsem v prvi, »tempeljski« fazi njegovega delovanja. Na podlagi analiziranih rezultatov je danes gibanje dosti ustrežneje uvrstiti med »skupnosti, ki se svetu prilagajajo« (*»world-accommodating«*) – za njih je značilno, da ne zavračajo popolnoma družbenih vrednot in norm, rešitve ne vidijo v zavračanju sveta, ampak v obnovi osebnega duhovnega življenja, v notranjem izpopolnjevanju.²² Skupnost za zavest Krišne je namreč doktrinarno zelo odprta, prav tako pa ima množico socialnih stikov z okolico in širšo družbo.

²¹ Med tem ko le en odstotek anketiranih pripadnikov ISKCON-a meni, da bi bil svet boljši, če bi bili ljudje iz drugih držav bolj podobni Slovencem, je v celotni populaciji takih ena petina, med aktivnimi katoliki pa 28 odstotkov.

²² Poleg predstavljenih dveh tipov Wallis navaja še tretji idealni tip, t. i. »svetu pritrjujoča« (*»world-affirming«*) nova religijska gibanja, ki sprejemajo veliko večino vrednot in ciljev širše družbe, ponujajo le nove načine, kako jih izpolniti. Omenjene kategorije pa so idealni tipi, zato ima lahko določeno novo religijsko gibanje značilnosti večih različnih kategorij.

LITERATURA

- Barker, Eileen (2001): »Kdo bo zmagal?« *Nacionalne in manjšinske religije v postkomunistični družbi*. Časopis za kritiko znanosti, 29 (202–203): str. 103–122.
- Črnič, Aleš (2002): *Devotees of Krishna in Slovenia*. ISKCON Communications Journal, 10(1): str. 35–50.
- Davie, Grace (1994): *Religion in Britain since 1945: Believing without belonging*. Oxford: Blackwell.
- Klostermaier, Klaus K. (2000): *Hinduism: A Short Introduction*. Oxford: Oneworld.
- Pacheiner-Klander, Vlasta (prev.) (1990): *Bhagavadgita – Gospodova pesem*. Ljubljana: Mladinska knjiga).
- Potočnik, Vinko (2001): *Religiozni obredi prehoda v prehodnem času*. Časopis za kritiko znanosti, 29 (202–203): str. 197–211.
- Prabhupada, A.C. Bhaktivedanta Swami (prev.) (1998): *Bhagavad-gita, kakršna je*. The Bhaktivedanta Book Trust International.
- Satsvarupa, Dasa Goswami (1994): *Prabhupada: Človek, modrec, njegovo življenje, njegova dediščina*. The Bhaktivedanta Book Trust International.
- Smrke, Marjan (1999): *Proselytism in Post-socialist Slovenia*. Journal of Ecumenical Studies, 36 (1–2): str. 202–220.
- Toš, Niko (1999): *(Ne)religioznost Slovencev v primerjavi z drugimi Srednje- in Vzhodnoevropskimi narodi*. V: Toš, Niko (in drugi): *Podobe o cerkvi in religiji (na Slovenskem v 90-ih)*, str. 11–80. Ljubljana: FDV, IDV-CJMMK.
- Wallis, Roy (1984): *Elementary Forms of the New Religious Life*. London: Routledge in Kegan Paul.